

dr hab. Agnieszka Hess, prof. UJ
Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński
agnieszka.hess@uj.edu.pl
(+12) 664 55 33 wewn. 56 53

Kraków, 30.06.2019

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Pawła Łokicia

Praktyki uprawiania zawodu dziennikarza w środowisku nowych mediów

**przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Doroty Piontek, prof. UAM
oraz dr Szymona Ossowskiego**

Recenzja odnosi się do następujących elementów: znaczenia problematyki badań; struktury rozprawy; zawartości merytorycznej; zastosowanej metodologii i przebiegu badań; formalnych aspektów pracy. Na końcu zaprezentowana została konkluzja dotycząca dopuszczenia rozprawy do dalszego procedowania.

Pan Paweł Łokić przygotował rozprawę doktorską na temat przemian, jakie zachodzą w praktyce wykonywania zawodu dziennikarza pod wpływem szybko rozwijającego się środowiska nowych mediów oraz miejsca i znaczenia tej profesji w dynamicznie przeobrażającym się środowisku komunikacji masowej. Autor traktuje internet jako medium transgraniczne, w którym zacierają się bariery pomiędzy tradycyjnie pojmowanymi środkami przekazu informacji. W badaniach analizuje wyzwania z jakimi mierzą się dziennikarze w obliczu intensywnego rozwoju nowych technologii komunikacyjnych, które powodują zmiany na rynkach medialnych i wymuszają ewolucję tożsamości zawodowej dziennikarzy oraz role, jakie w nowych mediach pełnią przedstawiciele tego zawodu.

We wszystkich częściach rozprawy zastosowano metody badawcze o charakterze opisowym. Posłużyły one zarówno do opracowania teoretycznych podstaw rozwoju nowych

mediów masowych, jak i do opisu zachodzących w systemie przemian oraz przytoczeniu przykładów ilustrujących postulowane w pracy tezy i koncepcje.

Znaczenie problematyki badań

Problematyka recenzowanej rozprawy mieści się w obszarze zainteresowań nauk o mediach, obejmuje również zagadnienia z zakresu nauk o polityce i socjologii. Badania prezentowane w rozprawie wpisują się w nurt studiów nad oddziaływaniem nowych mediów na przeobrażenia systemów medialnych, rynków mediów i zmian zachodzących w środowisku komunikacji masowej. Autor podejmuje temat aktualny, ważny i jednocześnie trudny. Interesuje go istota przemian zawodu dziennikarza w perspektywie historycznej i współczesnej. Traktuje temat całościowo, uwzględniając wszystkie możliwe czynniki zmian, które *nowe media wnoszą do systemu współczesnych mediów masowych, ze szczególnym uwzględnieniem praktyk uprawiania dziennikarstwa* (s.7). W tym sensie rozprawa stanowi próbę uporządkowania dotychczasowej wiedzy i kompleksowego opisu zjawisk w środowisku nowych mediów, które modyfikują i przeobrażają praktyki zawodowe oraz pozycję i rolę dziennikarzy w sferze publicznej.

W literaturze przedmiotu istnieje szeroki wybór publikacji zajmujących się zagadnieniem wpływu nowych mediów na przeobrażenia współczesnego komunikowania masowego, ale problematyka związków nowoczesnych technologii z dziennikarstwem stanowi w nich najczęściej jeden z elementów szerszej perspektywy badawczej. Dużym zainteresowaniem badaczy cieszą się również analizy środowiska dziennikarzy i zawodu dziennikarza w zmieniającej się rzeczywistości medialnej, ale rzadko uwaga Autorów skupia się na sposobach wykorzystywania internetu w ich pracy. Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska dobrze uzupełnia tę literaturę o wieloaspektową i jednocześnie szczegółową refleksję nad przemianami wywoływanymi przez nowe media w praktyce wykonywania zawodu dziennikarza.

Założenia dysertacji są wartościowe poznawczo. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Autor eksploruje przedmiot słabo rozpoznany i do badania trudny. Docenić należy wybór tematu, przyjętą perspektywę badawczą i konceptualizację problemów badawczych. Słabym elementem pracy są wąsko zakrojone i fragmentaryczne badania empiryczne, które tylko wrywkowo odpowiadają na postawione pytania badawcze.

Struktura rozprawy

Konstrukcja wewnętrzna pracy ma charakter problemowy. Wstęp zawiera wszystkie elementy zwyczajowo wymagane w tej części rozprawy. Autor czytelnie przedstawia założenia dysertacji, jej zawartość, hipotezy i pytania badawcze. Praca składa się z pięciu rozdziałów, stanowiących logiczną całość. Każdy z nich kończy się podsumowaniem, w którym przedstawiono najważniejsze wnioski z rozważań i analiz w nim zawartych.

Należy stwierdzić w pracy dysproporcję jeśli chodzi o zawartość rozważań o charakterze teoretycznym i empirycznym. Pierwsze cztery rozdziały zawierają przegląd najważniejszych koncepcji dotyczących poszczególnych problemów badawczych wraz z uporządkowaną dyskusją. Jedynie rozdział piąty prezentuje wyniki przeprowadzonych przez Doktoranta badań empirycznych.

Każdy z rozdziałów teoretycznych koncentruje się na jednym z czterech, postawionych w pracy pytań badawczych, co czyni wywód logicznym i przejrzystym. Autor wytyczył następujące obszary badań, którym przypisał określone pytania badawcze, tj.

1. Jakie przemiany w procesie komunikowania masowego wywołały nowoczesne technologie i nowe media?
2. Jaką rolę w tradycyjnie pojmowanym środowisku mediów masowych odgrywają dziennikarze?
3. Jakie zmiany w mediach masowych wywołało pojawienie się mediów internetowych?
4. Jakie zmiany w praktykach wykonywania zawodu dziennikarza wywołało pojawienie się internetu i nowych mediów?

Część teoretyczną otwiera rozdział, którego celem – według założeń Autora – było scharakteryzowanie nowych mediów jako środowiska komunikacji odrębnego od tradycyjnie pojmowanych mediów masowych. Doktorant wnikliwie omawia zjawiska związane z rozwojem nowoczesnych środków komunikacji takie jak interakcja, cyfryzacja i konwergencja, definiuje determinizm technologiczny i przedstawia dyskusję dotyczącą wpływu nowych mediów na współczesną komunikację masową. Rozważania te uzupełnia historyczna analiza rozwoju współczesnych technologii, które doprowadziły do powstania internetu oraz analiza konsekwencji omówionych przemian i rozwoju nowych mediów w kontekście tradycyjnych modeli komunikacji masowej.

Drugi rozdział zawiera rozważania na temat roli jaką w tradycyjnie pojmowanym środowisku mediów masowych odgrywają dziennikarze. Autor przedstawia historyczną

analizę ewolucji zawodu dziennikarza oraz definiowanie i charakterystykę dziennikarstwa w państwach liberalno-demokratycznych. Paweł Łokić zwraca uwagę na niejednorodność rozwoju zawodu w kontekście społeczno-politycznym oraz trudności w definiowaniu dziennikarstwa i wskazaniu jego miejsca w przestrzeni publicznej – przywołuje w tym celu koncepcje i nurty badawcze zorientowane na badania przedstawicieli zawodu, które odnoszą się zarówno do formalno-prawnych aspektów pracy dziennikarza, jak i badań samego środowiska dziennikarskiego.

W rozdziale trzecim opisane zostały zjawiska zachodzących w obrębie ekologii mediów oraz przejawów mediamorfozy, takich jak konwergencja mediów tradycyjnych, interakcja i zamiana ról nadawców i odbiorców, a także procesów wpływających na zawartość przekazu medialnego. Konstrukcja rozdziału odpowiada poszczególnym obszarom podjętej analizy: najpierw omówione zostały przemiany wywołane przez nowe media na poziomie instytucjonalnym, później te odnoszące się do treści przekazów masowych, następnie zmiany zachodzące wśród użytkowników: nadawców i odbiorców przekazu masowego.

W rozdziale czwartym omówiono przemiany wywołane przez nowe media w kontekście uprawiania zawodu dziennikarza. Przedstawiono dyskusję dotyczącą wątpliwości i problemów związanych z profesjonalizacją zawodu dziennikarza oraz nowe formy komunikowania masowego obecne w przestrzeni nowych mediów. Opisano blogosferę jako przejaw przekształceń w obrębie komunikacji masowej właściwej dla tradycyjnej prasy drukowanej oraz obszaru kształtowania się dziennikarstwa obywatelskiego, a także wideo online jako nowej formy komunikacji audiowizualnej z odbiorcami, odpowiadającej tradycyjnej telewizji. Omówiono również koncepcję kultury współuczestnictwa jako wyniku rozwoju nowych mediów oraz przestrzeni mediów społecznościowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich użyteczności w warsztacie współczesnego dziennikarza.

Część czysto empiryczna pracy (rozdział piąty) stanowi niespełna 15 % rozprawy (41 z 287 stron). Struktura rozdziału badawczego jest poprawna, Autor zaprezentował w nim przedmiot analizy, cele oraz pytania badawcze, wyjaśnił i uzasadnił dobór materiału badawczego, przedstawił metodologię badań i omówił ich wyniki.

Zakończenie zawiera odpowiedzi na pytania postawione we wstępie. Na końcu pracy zamieszczona została obszerna bibliografia, która sama w sobie może stanowić istotne

źródło informacji na temat literatury dotyczącej problematyki środowiska nowych mediów i jego oddziaływania na system komunikowania masowego.

Praca została poprawnie skonceptualizowana. Kolejność i podział treści rozdziałów są logiczne. Za walor pracy uznaję przejrzysty podział treści teoretycznych, podzielonych według postawionych pytań badawczych. Słabym punktem pracy jest skąpa, w stosunku do obszarów analiz prowadzonych w pierwszych czterech rozdziałach, część empiryczna pracy.

Podstawy teoretyczne pracy

Autor bardzo dobrze wykorzystał znane i mniej znane koncepcje teoretyczne z zakresu nauk o komunikacji społecznej i mediach do problemowego przedstawienia ewolucji i rozwoju nowych mediów oraz przemian zawodu dziennikarza, jakie implikują nowe technologie i ich rosnąca popularność wśród użytkowników. Doktorant przyjął założenie, że *nowe media wywołują przemiany w procesie współczesnej komunikacji masowej, a proces ten nie odpowiada koncepcjom przypisywanym mediom przez teoretyków normatywnej szkoły liberalnej oraz jej pochodnych* (s.11). Taka perspektywa zadecydowała o konieczności odwołania się zarówno do klasycznych opracowań dotyczących procesów komunikowania masowego i masowych środków komunikowania, jak i do najnowszej literatury na temat zjawisk i przemian wywołanych przez nowe technologie komunikacyjne.

W rozprawie weryfikowano trzy hipotezy.

1. hipotezę główną, która brzmi *pojawienie się nowych mediów zmienia praktykę uprawiania zawodu dziennikarza* (s. 11). Autor założył, że zmianie ulegają kryteria kwalifikacji do praktykowania zawodu dziennikarza, a sama profesja staje przed wyzwaniem zdefiniowania na nowo jej funkcjonalności społecznej;
2. pierwszą hipotezę pomocniczą, która brzmi *nowe media rozszerzają zasięg działalności dziennikarskiej, dodając do niej nieznane wcześniej funkcje pełnione przez dziennikarzy* (s. 11, 12). Celem tej hipotezy było sprawdzenie czy i jak – w środowisku nowych mediów - zmieniły się zakres aktywności publicznej i pozycja dziennikarzy jako liderów opinii publicznej;
3. drugą hipotezę pomocniczą, która brzmi *dziennikarstwo w nowych mediach zostało uwolnione od tradycyjnych barier dostępu do tego zawodu* (s. 12). W tym wypadku Autor zastanawia się nad nowymi wzorcami dostępu do publicznego dyskursu w kontekście zjawiska aktywizacji obywatelskiej w przestrzeni internetowej. Poniżej celowo przytaczam

dość długi cytat opisujący tę hipotezę, gdyż dobrze oddaje on kierunek rozważań przyjęty przez Autora.

Dzięki nowym mediom zmianie uległy relacje na linii nadawca – odbiorca, a granica pomiędzy tymi aktorami komunikowania masowego zaciera się w środowisku nowoczesnych technologii. Jednocześnie wciąż funkcjonujące instytucjonalne środowisko mediów masowych zdaje się zachowywać swoją homogeniczność, co w przekonaniu autora może doprowadzić do powstania dychotomii w zakresie współczesnego sposobu pojmowania dziennikarstwa. W konsekwencji tworzy się środowisko komunikacji masowej, w której znaczenie terminu „dziennikarz” staje się coraz bardziej ruchome i trudne do rozdzielenia od innych ról odgrywanych przez jednostki w społeczeństwie (12).

Za walor pracy należy uznać konsekwentny, rzeczowy wywód podporządkowany czterem obszarom analizy, mającym na celu weryfikację powyższych hipotez. Autor z powodzeniem dokonał opisu przemian związanych z pojawieniem się nowych mediów we współczesnej komunikacji, odwołując się do szerokiego spectrum literatury. Problemowo wykorzystał m.in. klasyczne koncepcje Marshalla McLuhana, Dennisa McQuaila, Maunela Castellsa a także najnowsze koncepcje m.in. Jona Dovey’a i innych. Doktorant dobrze poradził sobie również z opisem rozwoju dziennikarstwa, przedstawiając własną konceptualizację badań nad praktykami dziennikarskimi i użytkowaniem mediów w kontekście rozwoju nowych technologii komunikacyjnych, która – w Jego przekonaniu – musi uwzględniać dynamikę przemian badanego środowiska. Wywód w tej części pracy fragmentami zbyt szczegółowo skupia się na opisie historii zawodu dziennikarza. Za najbardziej dojrzałą i problemową część pracy uznaję analizę przemian wywołanych przez nowe technologie komunikacyjne w obszarze mediów masowych. Autor dowodzi w niej, że zjawiska takie jak konwergencja, cyfryzacja czy interaktywność nowych mediów *doprowadziły do wytworzenia się nowych cech konstytuujących współczesne zbiorowości wirtualne, które nierzadko stoją w sprzeczności z właściwościami ujętymi w tradycyjnych koncepcjach teoretycznych* (s. 160). Wreszcie, Paweł Łokić opisał i scharakteryzował przemiany w praktykach dziennikarskich wywołanych przez nowe media, co było ostatnim obszarem zaplanowanej analizy teoretycznej.

Podsumowując ocenę teoretycznych podstaw pracy, należy stwierdzić, że Autor bardzo dobrze orientuje się w literaturze z obszaru nauk o komunikacji społecznej i mediach dotyczącej podjętego tematu. Z powodzeniem przedstawił problemowe zaplecze

teoretyczne do badań nad wpływem środowiska nowych mediów na przemiany, jakie zachodzą w praktyce wykonywania zawodu dziennikarza oraz funkcji jakie pełnią przedstawiciele tej profesji w sferze publicznej.

Zastosowana metodologia i przebieg badań empirycznych

Trudny i wieloaspektowy przedmiot badań wymaga zastosowania różnych metod i technik badawczych, co Autor uczynił realizując projekt. Przedstawione do recenzji przedsięwzięcie naukowe było trudne do realizacji jeśli chodzi o badania empiryczne, co należy wziąć pod uwagę przy ich ocenie.

Autor, za najlepszą metodę badawczą do zrealizowania badań własnych uznał ilościową i jakościową analizę treści, co – biorąc pod uwagę konceptualizację problemu, przedstawioną w części teoretycznej - budzi wątpliwości recenzentki. Uważam, że przeprowadzone badania byłyby o wiele bardziej wartościowe gdyby Doktorant zadał sobie trud przeprowadzenia pogłębionych wywiadów zindywidualizowanych przynajmniej z częścią dziennikarzy - autorów materiałów medialnych, które poddał analizie treści. Umożliwiłoby to bardziej wnikliwe poznanie mechanizmu opisanych w części teoretycznej zjawisk.

Chęć polemiki – w obliczu zrealizowanych badań empirycznych – budzi także definiowanie przedmiotu analizy. Paweł Łokić w części empirycznej zbadał raczej praktyki publikacyjne niż praktyki dziennikarskie wybranych autorów. Szkoda, że materiał badawczy został ograniczony do analizy efektów pracy dziennikarzy. Taka decyzja uniemożliwiła analizę procesu tworzenia materiałów dziennikarskich oraz poznanie wyzwań z jakimi mierzą się autorzy analizowanych materiałów medialnych w obliczu intensywnego rozwoju nowych technologii komunikacyjnych. Autor nie miał również szans poznania opinii dziennikarzy na temat zmieniających się – w skutek rozwoju nowych mediów – warunków ich pracy, a także ich zdania na temat roli, jakie pełnią współcześnie dziennikarze w sferze publicznej.

Dobrze oceniam natomiast dobór próby badawczej, konceptualizację przeprowadzonych badań, zastosowanie analizy treści oraz opis jej wyników. Doktorant udowodnił, że potrafi zrealizować naukowy projekt badawczy.

Formalne aspekty rozprawy

Praca napisana została ładną poprawną polszczyzną, językiem formalnym, właściwym dla prac naukowych i jednocześnie przystępnym dla czytelnika. Przypisy i bibliografia sporządzone zostały poprawnie.

Praca jest staranna pod względem edycyjnym. Zawiera jedynie nieliczne błędy (literówki), które nie umniejszają wysokiej ocenie formalnych aspektów rozprawy. Na uwagę zasługuje bogata bibliografia, która – jak wspomniano wcześniej – może stanowić sama w sobie źródło informacji na temat literatury przedmiotu, dotyczącej podjętej w rozprawie problematyki.

Pewnym mankamentem jest numeracja zastosowana dla podrozdziałów, która nie uwzględnia numerów kolejnych rozdziałów. Nie przeszkadza to w spisie treści, który jest czytelny, ale utrudnia orientację w treści rozprawy w trakcie czytania pracy.

Konkluzja

Pragnę podkreślić, że z uwagi na zalety przedstawionej rozprawy pt. „Praktyki uprawiania zawodu dziennikarza w środowisku nowych mediów”, o których była mowa wyżej, przede wszystkim: szerokie, wieloaspektowe ujęcie tematu, problemowe wykorzystanie koncepcji teoretycznych do opracowania przebiegu badań nad praktykami dziennikarskimi i użytkowaniem mediów w kontekście rozwoju nowych technologii komunikacyjnych, poprawność wyводу oraz przystępny i precyzyjny styl narracji, praca spełnia wymogi stawiane rozprawie na stopień naukowy doktora. Zgodnie z art. 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r., wnoszę o dopuszczenie p. mgr Pawła Łokicia do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

Kraków, 30 czerwca 2019

Agnieszka Hess

